

Turli juftlash variantlarida olingan qoraqalpoq sur qorako‘l qo‘zilarida rang tekisligi

D.Yu.Abduzoirova–“Rangli qorako‘l qo‘ylari seleksiyasi”

bo‘limi mudiri, q.x.f.f.d (PhD)¹.,

S.R.Bazarov–q.x.f.d., professor²

Qorako‘lchilik va cho‘l ekologiyasi ilmiy-tadqiqot instituti¹

***Samarqand veterinariya medesinasi, chorvachilik va
biotexnologiyalar universiteti²***

Annotatsiya. Maqolada qimmatli rangbarangliklari bo‘yicha gomogen va geterogen juftlash variantlaridan olingan qoraqalpoq sur qorako‘l qo‘zilarida rang tekisligini o‘rganish borasidagi tadqiqotlar natijalari keltirilgan.

Annotation. The article presents the results of studies on the color plane in Karakalpak Sur Karakol lambs obtained from homogeneous and heterogeneous mating options in terms of valuable color diversity.

Kalit so‘zlar: rangbaranglik, gomogen va geterogen juftlash, rang tekisligi.

Key words: color variety, homogeneous and heterogeneous pair, color plane.

Kirish. Qorako‘lchilik sohasida olib borilayotgan keng miqyosdagi naslchilik ishlariga qaramasdan, bugungi kunda muammolar talaygina. Seleksiya jarayonida qanday juftlash variantlaridan foydalanish iqtisodiy jihatdan samarali ekanligini, mahsuldorlikni oshirishi yoki salbiy ta‘siri bor-yo‘qligi, avlodlariga biron bir belgi-xususiyatni mustahkam o‘tkaza olishi kabi ko‘rsatkichlarni o‘rganish juda muhimdir. Rang tekisligi ham huddi shunday masalalarga kiradi.

Ushbu ko‘rsatkichning seleksion ahamiyati ancha salmoqlidir. Rangning tekisligi tovarning qimmatligini belgilab beruvchi asosiy omildir. Gullarning va jun tolasining yuqori sifati, qimmatli rangbaranglikka ega bo‘lgan qo‘zilar qorako‘l terilari ham agar rangi teri sathi bo‘ylab tekis bo‘lmasa kam qimmatli hisoblanadi. Rangning tekis bo‘lmasligi teri yuzasida rangning noaniqligi, har xil ranglilik, aniq rangga ega emasdek ko‘rinish hosil bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Shu sababli bu ko‘rsatkich muhim hisoblanib, unga seleksiya jarayonida alohida e‘tibor qaratish lozim bo‘ladi [1, 5].

Sur rangli qorako‘l qo‘ylarida gullarning tip va shakllaridan tashqari yana bir qator ko‘rsatkichlar mavjudki, ularning past darajada namoyon bo‘lishi yaxshi gul sifatleri mavjudligi sharoitida ham qorako‘l terilarining xaridorgirligi va eksportbopligini, qo‘zilarning nasliy qimmatini pasaytiradi degan xulosaga kelib, bular jumlasiga sur rangi va rangbarangligining ifodalanishi, ularning teri sathi bo‘yicha tekisligi, jun tolasining pigmentlanishi kabi belgilarni kiritgan. Bu boradagi mutanosiblikka erishish, eksportbop mahsulot yetishtirishni ko‘paytirishni ta‘minlaydi [2].

Sur qorako‘l qo‘ylari avlodlarining rangbarangliklarga taqsimlanishi, rangning namoyon bo‘lishi, tekisligi va o‘tish keskinligi kabi muhim ko‘rsatkichlarini o‘rganish asosida olingan avlodlarning aksariyat qismining kumushsimon rangbaranglikka ega bo‘lganini kuzatgan. Bunday qo‘zilarning o‘rtacha muvozanatlashgan salmog‘i 69,2 foizni tashkil etgan. Qo‘zilar orasida 10,6% tillasimon, 9,1% binafsha va 11,1% qora sur rangbarangliklariga mansub avlodlar chiqimi kuzatilgan. Ushbu ko‘rsatkich bo‘yicha gul tiplari orasida sezilarli farqlanishlar qayd etilmagan [4].

Rang-barangliklarni mustahkamlashda gomogen tanlash yaxshi samara beradi. Gomogen tanlash olib borilganda o‘ziga o‘xshash rangbaranglikdagi qo‘zilarni olishda shamchiroq rangbarangligidagi qo‘ylarda 71,6% ni, po‘lati rangbarangligidagi qo‘ylarda 71,5% ni, o‘rikgul rangbarangligidagi qo‘ylarda 68,8% ni, qamar rangbarangligidagi qo‘ylarda 65,8% ni tashkil etgan. Naslli qoraqalpoq sur qorako‘l qo‘zilari sinflarga taqsimlanganda, sara va birinchi sinfga mansublik shamchiroqgulda 66,3%, o‘rikgulda 60,5%, po‘latida 63,7%, qamarda 44,1-53,0 foiz atrofida bo‘lgan [3].

Tadqiqot ishining maqsadi. Qoraqalpoq sur qorako'l qo'ylarini qimmatli rangbarangliklari bo'yicha gomogen va geterogen juftlash variantlaridan olingan qo'zilarida rang tekisligini o'rganish.

Tadqiqot ushlari. Nurota zavod tipiga mansub qimmatli rangbarangliklardagi qoraqalpoq sur qorako'l qo'ylarida gomogen va geterogen juftlash variantlaridan olingan qoraqalpoq sur qorako'l qo'zilarida rang tekisligini o'rganish tadqiqotning maqsadi hisoblanadi. Tadqiqotlar Navoiy viloyati, Nurota tumani, "Istiqlol qorako'l naslchilik" MChJ da olib borildi.

Teri yuzasida rangning ifodalanishi, rang o'tish keskinligi, rang tekisligi kabi ko'rsatkichlar ko'z bilan ko'rib, organoleptik usulda aniqlandi [6].

Tadqiqot natijalari. Ta'kidlash lozimki, barcha holatlarda rangning tekisligi bo'yicha o'rikgul, shamchiroqgul va po'lati rangbaranglikdagi qo'zilar qamar rangbarangliklaridagi qo'zilarga nisbatan ustunroq ko'rsatkichlar bilan ajralib turadi. Ya'ni rang tekisligining a'lo darajada ifodalanishi shamchiroqgul x shamchiroqgul juftlash variantidan olingan avlodlarda eng yuqori ya'ni $42,8 \pm 2,60$ foiz bo'lgan, shamchiroqgul x po'lati juftlash variantida esa $33,5 \pm 3,63$ foiz va nihoyat shamchiroqgul x o'rikgul juftlash variantidan olingan avlodlarda $42,4 \pm 1,64$ foizni tashkil etganligi aniqlandi. Olingan natijalar qo'ylarning irsiy xususiyatlari va mahsulot sifatini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, seleksiya jarayonida ularni inobatga olish lozim.

1-jadval

Avlodlarda sur rangining tekisligi

Rangbaranglik	n	Rang tekisligi, % (X±S _x)		
		a'lo	o'rta tekis	notekis
Shamchiroqqul x shamchiroqqul				
O'rikgul	6	36,2±8,0	48,2±8,32	8,1±2,02
Shamchiroqqul	30	42,8±2,60	39,1±2,56	13,2±1,12
Po'lati	10	36,4±4,8	44,0±4,96	19,6±3,96
Qamar	4	33,1±11,76	48,3±12,49	18,6±9,72
Shamchiroqqul x po'lati				
O'rikgul	7	32,8±6,70	49,7±7,14	17,5±5,42
Shamchiroqqul	13	33,5±3,63	51,4±3,84	15,1±2,75
Po'lati	22	33,3±2,14	46,2±2,26	20,5±1,83
Qamar	8	28,1±5,61	46,4±6,23	25,5±5,44
Shamchiroqqul x o'rikgul				
O'rikgul	19	42,4±1,64	44,4±1,65	15,6±6,01
Shamchiroqqul	21	41,0±2,34	43,0±2,35	16,0±1,74
Po'lati	8	36,9±6,03	37,8±6,06	25,3±5,43
Qamar	2	26,7±8,69	49,0±9,28	24,3±8,27

Xulosa. Qoraqalpoq sur qorako'l qo'ylarining Nurota zavod tipiga mansub bo'lgan qo'ylarni va qo'chqorlarni rangbarangligi bo'yicha gomogen va geterogen juftlashdan olingan avlodlarda rang ifodalanishi, rangning o'tish keskinligi, rang tekisligi kabi ko'rsatkichlar a'lo darajada ifodalanadi. Ushbu ko'rsatkichlar bo'yicha geterogen juftlashda "shamchiroqgul x o'rikgul" variant "shamchiroqgul x po'lati" variantidan seleksion jihatdan samarali ekanligi isbotlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

7. Aripov U.X., Abduzoirova D.Y., Imomov X. Karakul sheep of gray color (shirozi), characteristics of karakul sheep and the problem of distribution of their assortment. Journal of Agricultural & Horticulture. ISSN (E): 2770-9132. Volume 3, Issue 1, January. 48-52 p.

8. Turapov P. Eksportga yo'naltirilgan sur qorako'l yetishtirish texnologiyasi. Nomzodlik diss. Samarqand, 2008, 107 bet.

9. Turganbaev R.U. Qoraqalpoq tipiga mansub sur rangli qorako'l qo'ylarining mahsuldorligini takomillashtirish. //Doktorlik dissertatsiyasi avtoreferati. Samarqand 2017, 52 bet.

10. Tursunov X. Sur qo'zilarida rangbaranglikning ifodalanishi va uni seleksiyalash xususiyatlari. Nomzodlik diss.avtoreferati, Tashkent, 2007 19 bet.

11. Xatamov A.X. Adir sharoitida turli etologik tipdagi qoraqalpoq sur qorako'l qo'ylarining bio-mahsuldorlik xususiyatlari. Avtoref. q/x f.f. d. diss. 2019. 39 bet.

12. Yusupov S.Yu., Gaziev A., Boboqulov N.A., Yuldashov N., Fazilov U.T., Hakimov O'N. va boshqalar. Qorako'lchilikda naslchilik ishlarini yuritish va qo'zilarni baholash (bonitirovka qilish) bo'yicha qo'llanma. Toshkent.: 2015. 31 b.

УЎК: 636.32/.38.082.4

СЕРПУШТ ТИПДАГИ ҚОРАҚЎЛ ҚЎЙЛАРИ АВЛОДЛАРИДА ҚОРАҚЎЛ ТЕРИЛАР ЎЛЧАМИ ВА ВАЗНИНИНГ ЎЗГАРИШИ

М.М.Исмоилова-докторант,

З.С.Кличев-илмий котиб, к-х.ф.ф.д.(PhD), катта илмий ходим
Қорақўлчилик ва чўл экологияси илмий тадқиқот институти

Аннотация: Мақолада эгиз ва ёлғиз типда туғилган қорақўл қўзиларидан олинган қорақўл териларининг ўлчам ва вазн кўрсаткичларини таҳлиллаш натижалари келтирилган.

Калим сўзлар: Қорақўл терилар, эгиз, ёлғиз, сатҳ, масса, катта, ўрта, майда

Summariy: The article analyzes the parameters of size and weight of black sheep skins taken from twin and single lambs.

Key words: Black skins, twin, single, level, mass, large, medium, small

Кириш. Мамлакатимизнинг чўл ҳудудларида урчитиладиган қорақўл зотли қўйлардан озиқ-овқат маҳсулотларидан ташқари, саноат учун хом-ашё ҳам етиштирилади. Тармоқда етиштириладиган қорақўл териларига ташқи ва ички бозорда талаб катта, аммо сўнгги йилларда қорақўл териларни ишлаб чиқариш ҳажмининг камайиши кузатилмоқда. Қорақўл териларини баҳолашда сифати ҳамда сатҳининг ўлчами бўйича баҳоланади.

Қатор муаллифларнинг [1; 2; 3] таъкидлашича қорақўл терилар сатҳи қўзиларнинг тирик оғирлиги билан боғлиқ, лекин қўзилар тирик оғирлиги билан тери сатҳи ва уларнинг товар хусусиятларининг қай даражада боғлиқлиги, ўзгарувчанлиги, бу хусусиятларнинг турли шароитларда намоён бўлиши, авлоддан-авлодга ўтиш даражалари батафсил ўрганилмаган. Шунинг учун ҳам бу масалаларнинг комплекс равишда ўрганилиши, йирик сатҳли, бозор талабларига мувофиқ етиштирадиган қорақўл қўйлар сурувларини яратиш имконини берадиган селекцион усулларни ишлабчиқариш мумкинлигидан далолат беради. Кейинчалик уларнинг амалиётда қўлланилиши мавжуд бўлган насли қўйлар сифатини янада яхшилаш ва экспортбоп, кенг сатҳли терилар ишлаб чиқиш салмоғини ошириш имконини бериши мумкин.

Қорақўл териларининг сатҳи уларнинг товарлик қимматини белгилайдиган асосий кўрсаткичларидан бири ҳисобланади. Сатҳ канча катта бўлса унинг нархи ҳам шунча юқори бўлади [4; 5; 6]. Шунинг учун қорақўлчиликда селекция наслчилик ишларини олиб борилишда териларнинг сатҳ ва вазн кўрсаткичларини инобатга олиш зарур.

Тадқиқот мақсади. Серпушт типли қорақўл қўйларида олинадиган қорақўл териларнинг сатҳ ва масса кўрсаткичларини ўрганиш ва таҳлиллаш.

Тадқиқот манбаи. Тадқиқотлар Самарқанд вилояти Нуробод туманидаги қорақўлчиликка ихтисослашган "Тутли қорақўл замини" масъулияти чекланган